

400 JAAR GELEDEN WERD HET JEZUIETENCOLLEGE IN GENT PLECHTIG GEOPEND

Enkele dagen geleden, namelijk op 14 maart, was het precies 400 jaar geleden dat het Jezuïetencollege hier geopend werd.

Een goede reden, dachten wij, om eens iets meer te vertellen over deze Jezuïeten. Wat konden wij beter doen dan te rade gaan bij onze vertrouwde gids Pierre Kluyskens?

Wij herpubliceren hier, met de vriendelijke toelating van de familie Kluyskens, een artikel dat hij schreef in 1974.

Prosper Claeys heeft over alles en nog wat met betrekking tot de grote en tot de kleine geschiedenis van Gent geschreven en hij heeft het nu eens gemoe- delijk dan weer wetenschappelijk, in elk geval steeds uitstekend gedaan; wij allen zijn hem dan ook veel dank verschuldigd en persoonlijk hebben wij voor deze moderne kroniekschrijver die op het einde van de vorige en in het begin

van deze eeuw met zoveel talent als volharding het historisch imago van onze stad belichtte en in de kleur zette, een zeer grote sympathie.

Er was echter doorheen zijn omvangrijk oeuvre één onderwerp dat hem telkens het rechte pad van de objectiviteit en van de voor de geschiedenis-schrijver onontbeerlijke zelfstandigheid van geest, heeft doen verlaten : de Jezuïeten! Naar het voorbeeld van ridder Diericx, van Adolphe Dubois, van Destanberg en van enkele andere auteurs die in de XIXe eeuw of in het eerste kwart van onze eeuw de geschiedenis van Gent of sommige aspecten en facetten van zijn verleden uit de doeken deden, had Prosper Claeys de pest aan de Jezuïeten, zoals aan het ander uiterste van onze geschied- en kroniekschrijvers, een Frans De Potter al wie zijn paternoster niet bad, niet kon luchten!

Dat de Jezuïeten - "les bons pères" zoals men ze tot voor enkele jaren nog noemde - voor sommige mensen een doorn in de voet zijn, een nachtmerrie of de incarnatie van het meest hatelijke, is een waarheid als een koe maar tevens het onomstotelijke bewijs dat zij een macht uitmaken die hun tegenstrevers en vijanden schrik inboezemt en voor hen een bestendig gevaar betekent.

De eersten die men ten andere over de grens zette wanneer het antiklerikalisme zegevierde, waren de Jezuïeten, de eersten die m'n terugriep bij een klerikale zwenking, waren diezelfde Jezuïeten. Gewoonlijk zijn zij al lang vóór de officiële verblijfsvergunning terug in het land, maar dan in of met een ander pak : kleren maken wellicht de man, nooit hebben zij in het bewogen bestaan van de Orde, de Jezuïet gemaakt.

Charles d'Ydewalle die zijn jeugd jaren in een hunner colleges doorbracht, heeft in zijn "Enfances en Flandre" geschreven : "Ces pères ayant accoutumé depuis Joseph II de ne se loger qu'avec un minimum de bagages, veut-on les exiler un matin? Ils partiront avant midi sans abandonner un franc cinquante de mobilier derrière eux".

Zo was het inderdaad na de afschaffing van de Orde in 1773, zo was het gans de antiklerikale XIXe eeuw door, zo was het nog, kaal, armtierig, luxeloos in de Jezuïetencolleges als bv. St.-Barbara, ten tijde van Maurice Maeterlinck ("la cour nue et sans arbre, sombre comme le préau d'une prison mal tenue : tout était recouvert d'une patine noire et gluante..."), zo was het enigszins nog toen wij er onze broeken kwamen slijten en in de schabberige banken, met een zakmes gegrift, de namen van vader, oom, indien niet van grootvader ontdekten!

Het Humanisme, het Vaderland, de Kerk waren de thema's die men ons inprentte en deed liefhebben : frisse, luchtige klaslokalen, nette schoolbanken, wat kleur aan de muur, een ontspannen atmosfeer pasten niet, zo dachten de Jezuïeten toen, in de austeriteit, in de vrij Spartiaanse aanpak van de Grieks-Latijnse Humaniora.

Vandaag is er al heel wat water door de Ketelvest gevloeid dat een hoop principes van weleer heeft weggespoeld. Ook in de XVIe eeuw, toen de Jezuïeten voor het eerst in onze stad burgerrecht verkregen, hebben zij geen vrede genomen met de austeriteit en ascese.

Het was de tijd van de Contrareformatie, van de op het Protestantisme zegevierende, alom triomferende Katholieke Kerk, en de Jezuïeten waren er nu eenmaal de meest enthousiaste en briljante vertegenwoordigers van.

Er is uit de duizende dokumenten die op het Rijksarchief te Brussel en te Gent, in ons stadsarchief, in het Archief van de Orde en elders veel meer te halen voor een ernstige en onpartijdige geschiedschrijver dan hetgeen tot op heden, meestal zonder veel objectiviteit - wij maken uitzondering voor de bijdrage van Victor Vander Haeghen "Les Jésuites à Gand aux XVIe siècle" in het "Messager des Sciences historiques" van 1887 en 1888 - werd geschreven.

Twee lijvige boekdelen zouden amper volstaan om ons een breed overzicht te schenken van de geschiedenis van de Jezuïeten te Gent vanaf de Intrede van Farnese in de stad tot de dag van heden, en van de rol die zij mochten spelen in het onderwijs, in de cultuur en in het godsdienstig leven.

Wij vragen ons trouwens af hoe het in al die jaren mogelijk is geweest dat in de "Compagnie" nooit iemand werd gevonden om deze geschiedkundige taak op zich te nemen, daar waar heel wat geestelijke orden met bescheiden rol, een historiograaf op de kop mochten tikken. De grote moeilijkheid zal zijn een onpartijdige geschiedschrijver te vinden want zij die vooralsnog een of ander hoofdstuk uit hun bewogen en ingrijpende aktie in het Gentse hebben ontleed, waren meestal vooringenomen en partijdig.

"Ad majorem Dei gloriam". "Tot meerdere ere Gods"! In deze leus van de Sociëteit van Jezus liggen én het ideaal én het programma én de strijdlust van haar stichter Ignatius van Loyola besloten.

Tijdgenoot van Karel V, van Frans I, van Hendrik VIII, maar ook van Alva en van de toekomstige Filips II, getuige van de opkomst en het succes van Luther en het Protestantisme, van de aanvallen tegen het pausdom en van de Inquisitie, zelf een volbloed Spanjaard, een edelman en een gewezen soldaat, was Ignatius van Loyola een man uit een stuk, een extremist tegen de nieuwe extremisten, een mens die geen enkel compromis kon dulden, ook en vooral niet inzake godsdienst, tucht en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid van zijn discipelen : "Perinde ac cadaver" : het kon niet harder en scherper worden uitgedrukt.

In 1540 was de Orde door Paus Paulus III erkend geworden, in 1556 stierf de Loyola, in 1584 kregen de room-verse Jezuïeten oorlof van Filips II in zijn Rijk en bezittingen goederen te verkrijgen "par achapt, don légat pieux ou autrement, maisons et fonds suffisans pour leurs demeures et collèges", hetzelfde jaar dat Gent waar de Calvinisten gedurende jaren de scepter hebben gezwaaid, zich overgaf aan Farnese, hetzelfde jaar ook dat de nieuwe, katholieke schepenen van Gent, zich tot de Sociëteit van Jezus wendden opdat zij zich in de Arteveldestad zou willen vestigen en er een kollege openen.

De faam van de Jezuïeten moet dus erg groot zijn geweest opdat het nieuw stadsbestuur van de hoofdstad van Vlaanderen beroep zou doen op een Orde

die hier nog nooit gelegenheid had gekregen iets te presteren!

Als sport- of toneelvedetten die men op het podium, het balkon of de avant-scène met veel applaus terugroept, gebaarden de Jezuïeten dat ze het verzoekschrift niet ontvangen hadden, want het ware belachelijk geweest zo maar onmiddellijk enkele intellektuele elite-troepen te sturen. Hoe langer wij wachten, des te groter onze eisen zullen kunnen zijn, dachten zij, en ook al in die tijd hadden zij het bij het rechte eind.

De toestand in het land en meer bepaald te Gent was erbarmelijk. Godsdienstoorlogen zijn als burgeroorlogen wreed, moordend : zij laten diepe, zeer moeilijk te helen wonden na. De Beeldenstorm had verschrikkelijke verwoestingen aangericht, de geestelijkheid had zware klappen gekregen, was gevluht of had in de klandestiniteit geleefd. In 1584 waren het een handvol paters en nonnen die hun verwoeste kloosters hadden vervoegd.

Het Calvinisme had de massa, het volk slechts gedeeltelijk kunnen manipuleren doch een groot deel van de intellektuelen, van de handelaars en heel wat jongeren hadden met enthousiasme de nieuwe leerstelsels begroet. De stadsmagistraten wilden na de val van Hembyze en zijn Calvinistische Republiek, het kwaad uitroeien, de jeugd terugwinnen voor de katholieke godsdienst.

Bovendien waren in de maanden die volgden op de overgave van Gent aan Farnese, honderden, indien niet duizenden families, meestal uit de intellektuele en commerciële middens, naar het Protestantse Noorden en naar Engeland gevluht.

Het waren zoveel redenen voor de stedelijke overheden om dringend beroep te doen op de Jezuïeten, de enige die op intellektueel en religieus vlak voldoende geschoold en gedrild waren om Gent in het domein van geest en van godsdienst zijn vroegere luister terug te schenken.

Gent had in zijn bewogen geschiedenis al heel wat hoogten en laagten gekend, doch nooit was het zo diep in de penarie geraakt als ten tijde van de Beeldenstorm, van Hembyze en na de val van de Calvinistische dictator, Moreel, economisch, geestelijk was de stad letterlijk uitgebloed. Farnese, de veldheer die een beslissende overwinning had behaald en die met de pletrol over zijn vijanden had kunnen gaan maar die een toonbeeld van maat en gezond verstand zou worden, deed zijn intrede in een stad die, in haar beide fracties en facties haar ziel had verloren. De Katholieken, seder jaren in oppositie verdrongen, sedert de vernieling van de schatten in hun kerken en kloosters bestendig geterroriseerd, hadden elke veerkracht en geestdrift verloren : men juicht niet in een stad waar alles getuigt van dood en ellende. Van hun kant zagen de Protestanten na de overgave van Gent aan Farnese, dat alle hoop voor hen verzwonden was, de Hervorming zou niet doorbreken, zij hadden het pleit onwederroepelijk verloren, zij wisten dat onze gewesten voor eeuwen de zgschoot van de Katholieke Kerk terug zouden vervoegen. Anderzijds moesten de overheden, na de massale uittocht van de Calvinisten, de terugkeer van de

geestelijken in verwoeste kloosters en leeggeplunderde kerken, en de verschrikkelijke materiële nood, het hoofd bieden aan haast niet op te lossen problemen : de stadskas was leeg, de bevolking letterlijk uitgehongerd, de economie gans ontredderd, de haat en het fanatisme tot het uiterste gedreven; de omliggende steden en dorpen waren door het oorlogsgeweld vernield of in brand gestoken, te Gent groeide het gras zo hoog in de straten van de stadskuip dat paarden en koeien er kwamen grazen, een derde van de huizen waren te huur of te koop, mensen vielen dood van ontbering en de armen vochten om wat afval en dode honden; handel, nijverheid, kunst, onderwijs waren nog enkel woorden in een stad die een voorsmaak van de Apocalyps had gekregen, en die meer dan twee eeuwen nodig zou hebben om haar verval te boven te komen. Victor Fris heeft het bondig samengevat : "Les dernières années du XVIe siècle s'écoulèrent ainsi tristement dans la misère, dans les pleurs et dans le sang, affreux présage du sort qui attend la ville durant deux siècles".

Paradoxaal gaat deze materiële en morele ellende van stad en bevolking gepaard met een massale terugkomst en come-back van geestelijken en kloosterlingen en met een geweldige drang naar weelde en praal bij de restauratie, de bouw of de heropbouw van kerken en kloosters. De kloosterlingen die zich in Gent kwamen vestigen konden zich voor een appel en een ei grond en gebouwen aanschaffen, doch indien zij het arme volk troost en nood konden brengen en de mensen konden aanzetten het rozenhoedje te bidden, zo schoten zij nochtans schromelijk te kort wanneer het erop aankwam de intellectuele middens terug te winnen voor het Katholicisme en de zg. godsdienst van de voorouders. Op deze milieus, vooral dan op de jeugd, gleden hun zalvende woorden zonder enig spoor na te laten. Enkel de discipelen van Ignatius van Loyola zouden het in de gegeven omstandigheden kunnen bolwerken, doch hun eisen lagen liefst aan de hoge kant. Zij waren niet met een aalmoes te paaïen ofschoon het er reeds bij het eerste verzoek van de stedelijke overheden vingerdik op lag dat de Jezuïeten zouden aanvaarden zich in de hoofdstad van het voormalig graafschap Vlaanderen te vestigen : het lag in de lijn van hun expansiepolitiek en van hun geleidelijk beslag op het onderwijs in de voornaamste centra van West-Europa : men moest er echter de prijs voor betalen en onze stadsedielen zouden dra ondervinden dat koken met de Jezuïeten moet kosten!

"Neen" hebben zij nooit brutaal geantwoord : zij stuurden immers een kleine voorhoede, vier paters sterk, ten einde het terrein te verkennen. Later zouden zij er in een verzoek tot de Koning, aan herinneren : "ghedurende dat die (Gendt) seer gheinfecteert was van ketterije, op 't versoeck van het Magistraet, Clergie ende gemeente, aldaer ghecommen zijn vier paters der voornoemde societyt, om volgens haerlieder vocatie aen de selve behulpsaem te wesen". Vier priesters konden natuurlijk onmogelijk een kwarteeuw vergissingen en dwalingen goedmaken. Het is niet de intrede van een zegevierende generaal die een stad kan bekeren of tot kersverse gevoelens brengen. Bij de Intrede van

Parma was het zo dat Gent verloren was én voor de Katholieke godsdienst én voor de koning van Spanje. Later heeft men het allemaal trachten te verdoezelen en heeft men beweerd dat enkel een zeer kleine minderheid de nieuwe leer genegen was en het Spaans regime verguisde.

De 9.000 families die uitweken, de paniekstemming op het stadhuis, het uiterst voorzichtig optreden van Farnese inzake repressie, bewijzen dat Gent wel degelijk, althans in de leidende kringen, voor de Hervorming en tegen Spanje en de Roomse Kerk had geopteerd.

De schepenen weten het en bekennen het ootmoedig wanneer zij op de Jezuïeten beroep doen : "daer duere zy (onze gewesten) ende huerl. ghe-meenten respectivelic zyn gheweken ende afgevalllen met hoopen vande heleghe kerke ende naervolghende vande obediencie van huerl. natuerlicken prince". Na het vastgesteld te hebben, gaan zij wat verder en dieper in hun betoog : de Jezuïeten alleen kunnen redding brengen : "met predicatien oock ende leeringhe der joncheyt in schole, zullen tghemeente bewehen tot perfectie van eenen christelicken leven, ter eere Gods, tot meerder ghehoorsaemheyd van zijnen prince, ende oock tot zijn zelfs zeerder politique gherusticheyt." : blijkbaar worden de leden van de sociëteit van Jezus ontboden én om godsdienstige én om pedagogische én om politieke redenen, zovele factoren die de stad de steun van het centraal gezag, d.i. van de Spaanse bezettingsoverheden zouden toezeggen.

Meer dan een jaar ging voorbij zonder dat de Jezuïeten hun ja-woord hadden gegeven. De Gentse schepenen deden dan ook op 5 december 1585 een nieuwe poging, ditmaal langs de pauselijke nuntius te Keulen om en nu kwamen zij met substantiële voordelen voor de dag, een voorstel dat zij niet rechtstreeks aan de generaal van de orde konden doen. De stadskas was zo leeg als vandaag deze van de Italiaanse Staat, maar het bleek dat na de grote religieuze storm, het effectief van de kloostergemeenschap van de Filledieusen tot twee eenheden was geslonken, een moederoverste en een gewone non! Ook al in die jaren had een duo niet veel in de pap te brokken en de Gentse schepenen besloten dan ook droogweg alle goederen en renten die aan het klooster van de Filledieusen toebehoorden, aan de twee arme sukkels die ongelijk hadden Beeldenstorm en godsdienstige beroerten te overleven, te ontnemen en af te staan aan de Jezuïeten, indien zij instemden met het voorstel van de Gentse stadsmagistraat zich in Gent te komen vestigen. Men bood hen dan ook deze goederen op een zilveren schaal aan, hetgeen niet mocht beletten dat Diericx in zijn Mémoires beweert dat het de Jezuïeten zelf waren die op de bezittingen van de Filledieusen de hand legden : "ils parvinrent à faire supprimer nos filles de Dieu, afin de se mettre eux-mêmes en possession de leurs biens, et voilà comment les grands poissons avalant les petits"!

Feit is niettemin, dat de discipelen van Loyola nog steeds geen vrede willen nemen met het voor de tijd en gezien de hachelijke toestand van de stad, zeer gunstig aanbod.

De overheden van Gent moesten er nog een aardig schepje op doen vooraleer de definitieve toezegging van de "gheleerde godvruchtighe personaigen van den orde van Jesu" te bekomen. Het gebeurde ten andere niet in een handomdraai.

Doof gebleven voor de eerste oproep van 1584, even doof voor de oproep van 5 december 1585, begonnen de Jezüieten pas hardhorig te worden bij een derde smeekschrift van 5 maart 1586 toen de stad beloofde - wij citeren even Frans De Potter - "hun, behalve eene goede bidplaats, eenen uitgestrekten en aangename tuin, eenen behoorlijke woonst en plaats voor hun college te zullen verschaffen, benevens eenen som van 1.000 gulden, boven de 1.200 gulden die zij reeds ontvangen hadden."

En nog haalden onze Jezüieten de schouders op : de wet van vraag en aanbod speelde hierbij een grote rol : overal was er vraag naar de discipelen van Loyola maar elders waren de voorwaarden gunstiger dan in het bloed- en geldarme Gent.

De overheden deden een nieuwe en ultieme financiële inspanning daar zij tot elke prijs de Jezüieten, dit was ook hun onderwijs, hun discipline en hun methodes, intra muros wilden krijgen, evenwel niet rechtstreeks : zij hadden begrepen dat men van hoger uit de paters op de schouders en het geweten moest tikken om iets te kunnen bekomen.

De Gentse geestelijkheid werd er bij betrokken, nadien de nuntius en uiteindelijk Paus Sixtus V die op 5 augustus 1589 een bul uitvaardigde die een jaar later aan de abt van Baudeloo werd medegedeeld met opdracht ze ten uitvoer te brengen, dwz dat de twee overlevende zusters van de Filledieusen voor het voldongen feit van hun "onteigening" werden gesteld met als lichte zalf op de wonde dat zij een levenslange rente zouden ontvangen en dat vier zg. "bekeerde zondaressen" levenslang onderhoud zouden verkrijgen; voorts dat het voor de Jezüieten in Gent een aards paradijs zou worden; dwz. dat zij de nodige toelagen en hulpelden zouden ontvangen.

De voorwaarden wogen zwaar door op het budget van de stad : de schepenen waren tot het uiterste gegaan om de Jezüieten in hun stad te krijgen. Deze laatsten vestigden zich eerst in de Sint-Pietersabdij waarna het hen gelukte in het stadsmidden een indrukwekkend gebouw aan te kopen dat voor hen een symbool van hun overwinning en het teken van hun zegepraal betekende : het huis van Jan van Hembyse in de Voldersstraat, de dictator die Gent onder het Calvinistisch juk had gebracht!

De aankoop door de Jezüieten van het voormalig Hof van Hembyse in de Voldersstraat werd het startsein van een grootscheepse aktie die zou leiden tot het in bezit nemen van alle eigendommen in het huizenblok tussen Paddenhoek, Voldersstraat, Korte Meer en de huidige Universiteitsstraat. Het ogenblik was biezonder gunstig voor een dergelijke aktie daar in die jaren honderden huizen van uitgeweken protestanten leeg stonden en grond en gebouwen dan ook spotgoedkoop waren.

De stedelijke overheden hadden woord gehouden : zij verleenden voor de

aankoop van het Hof van Hembyse, een subsidie van 1.000 gulden, meer, een krediet van 1.600 gulden om het gebouw aan zijn nieuwe bestemming aan te passen. Op 26 april 1591 verkoopt "Cathelyne van Hembiese, filia Jans, douagiere van wijlent d'heere van Hemsrode" het ouderlijk huis in de Volderstraat met alle afhankelijkheden en o.a. twee huizen in de Korte Meer aan de Jezuïeten voor de prijs van 300 pond grote en een jaarlijkse rente van 17 pond.

Nog geen twee maand later kopen de paters twee huizen achteraan het Hof van Hembyse, in een steegje dat leidt naar de Lange Meer. Zij betalen met enkele renten van de voormalige Filledieusen!

Het Hof van Hembyse was een indrukwekkend gebouwenkompleks dat aanvankelijk Hof vander Vere werd geheten en dat zijn eigenaars niet immer geluk heeft bijgebracht : Lieven Pijn die het in de XVIe eeuw had aangekocht werd door zijn stadsgenoten valselijk er van beschuldigd de Gentse belangen te hebben verwaarloosd en werd na een schijnproces op het schavot voor het Gravensteen gehalsrecht. Jan van Hembyse onderging op 24 augustus 1584 hetzelfde lot, insgelijks op het Veerleplein en de Jezuïeten, die na zijn dood het Hof aankochten, moesten het in 1773 na de afschaffing van hun Orde, verlaten.

Met de aankopen in 1591 door de Jezuïeten gedaan, waren de moeilijkheden voor de overheden echter niet van de baan, want de paters dachten in de eerste plaats aan de inrichting van hun klooster, het onderwijs zou later volgen wanneer alles qua geestelijke Communautéit in zijn plooiën lag. De stadsmagistraat oordeelde er anders over, vooral na de materiële en financiële offers die hij zich had getroost : eerst de school, daarna het klooster. Op 25 mei 1591 wendt hij zich in een nieuw smeekschrift tot de Generaal van de Orde, hem ootmoedig biddend zo spoedig mogelijk het College in Gent te openen. Maar de paters stellen nieuwe eisen beweerende dat zij voor zeer hoge kosten komen te staan; zij vragen dan ook een toelage van 3 à 4.000 gulden, afwerking op stadskosten van hun gebouwen, vrijstelling van allerhande belastingen en lasten, aankoop door de stad van de meubels, schoolboeken en klederen van de onderwijzers.

Einde augustus 1591, waarschijnlijk na een nieuw verzoek van de Jezuïeten om een jaarlijkse subsidie van 1.200 gulden te bekomen met enkele andere voordelen, antwoorden de schepenen dat zij het onmogelijke willen doen maar dat de stad diep in de schulden zit : "Op tvertoog ende versouck gedaen by de Paters van de Jesuiten van te hebben eenen toeleggh van XIIc guldenen tsiaers, item ontlastynge van de rente van XIX lib. gr. tsiaers, daermede haerlieder huysen belast es, accommodatie van eenen schole, vridom van alle lasten, mitsgaders zekere gereede somme van pennynge dienende tot incoop van meubelen ende cleederen behouwende voir eenighe religieusen, es geresolveert by beeden de collegien ten opsiene van desen jegenwoirdigen benauden

tydt ende de grooten lasten van de stede, de selve stede te excuseren jegens de voirseide Jesuiten van huerlieder voirsiede begeerte met versouck dat sy nog soudén ijlen bliven in termine missionis... te tydt toe dat de voorseide stede gecommen synde tot beter prosperiteit... de voorseyde Paters sullen mogen crighen betere middel tot erectie van de scholen in questien."

De Jezuïeten moeten sip gekeken hebben, want op 22 november komen de schepenen op hun beslissing terug en beloven een jaarlijks steungeld van 1.200 gulden op voorwaarde nochtans dat "de voorseide scholen openende tusschen dit ende nieudach eerstecommende."

Ditmaal was de kogel door de kerk. Weliswaar was men niet voor Nieuwjaar klaargekomen, maar in januari 1592 kochten de Jezuïeten andermaal een huis aan in de Voldersstraat dat ook in de Paddenhoek uitgaf en op 14 maart 1592 werd de school plechtig ingehuldigd : er waren van meetaf meer dan honderd leerlingen ingeschreven en in september mochten zij de vreugde van een eerste prijsuitreiking smaken.

In de daaropvolgende jaren zouden de Jezuïeten één na één alle huizen aankopen gelegen in de grote vierhoek die vandaag bijna volledig wordt ingenomen door de Universiteit en de Universitaire diensten. Deze voortdurende expansie was o.a. noodzakelijk gemaakt door het steeds groter aantal leerlingen : de schepenen hadden juist geraden wanneer zij dachten dat een kollege van de Jezuïeten in hun stad beantwoordde aan een algemeen verlangen van de bevolking.

Al deze aankopen geschieden grotendeels dankzij de nog steeds kwistig verleende toelagen van het Gents stadsbestuur dat in het door de paters verstrekt onderwijs de beste waarborg zag voor een veilige toekomst, d.i. het grootbrengen van een intellectuele elite in dienst van de godsdienst en van het bestaand staatsbestel.

De Jezuïeten waren op het Gents stadhuis, wellicht meer dan in de concurrerende kloosters, in geur van heiligheid en onze edielen stelden alles in het werk om hen, althans financieel, het leven aangenaam te maken. Toen bv. bleek dat Marie Boonen, de overste van de Filledieusen, die recht had op een jaarlijkse rente van de paters, haar pijp aan Maarten niet wou geven of aanbieden, nam het stadsbestuur de verplichting de rente te betalen op zich : onze schepenen betaalden voortaan elk jaar de 33 pond gr. voor de "tafelkosten van suster Marye Boonen, wylent mater van den cloostere van de Filledieusen"; de gewezen overste blies haar laatste adem pas in 1612 uit!

Toen zij voldoende huizen hadden aangekocht, meestal in zeer gunstige voorwaarden, begonnen de Jezuïeten aan de afbraak en aan het optrekken van een klooster, van aangepaste schoollokalen en van een kerk. Aanvankelijk had de ontvangstzaal van wijlen Jan van Hembyse, de Calvinistische dictator, dienst gedaan als bidplaats en kapel doch in 1606 werd met de bouw van een

ruime kerk begonnen : de zgh. Jezuïetenstijl was nog niet in de wieg gelegd, zodat de paters opteerden voor een laatgotiek; dertien jaar na de eerste steen, werd in 1619 de laatste steen gelegd en het geheel - op de plaats waar zich thans de Aula van onze Universiteit verheft - werd toegewijd aan de Heilige Livinus, patroon en beschermheilige van de stad. Het mocht wel want overheden en partikulieren hadden diep in hun portemonnee gegrabbeld om de paters in hun taak bij te staan. "De groote diensten erkennende door hen aan de gemeente bewezen, schrijft Frans De Potter, stelde de magistraat den 5 December 1605 eenen onderstand van 6.000 pond, Doornikse munt, ter bevordering van den bouw der kerk. De stad zou wekelijks de som van 50 gulden betalen, wat nog gedaan werd in 1610". Giften en schenkingen van brave zielen lieten de Jezuïeten toe, zonder veel kleerscheuren de kerk te voltooien.

Op een bepaald ogenblik kon de stad nog onmogelijk de zware last van 50 pond in de week dragen : daar zij de "goede Paters", die de troetelkinderen waren van de aartshertogen Albrecht en Isabella, hun steun zo maar niet konden ontzeggen, vonden zij er al gauw een oplossing voor : men zou nieuwe belastingen heffen, een op elke zak zacht graan te Gent ingevoerd en een andere op elke stoop wijn die Gent binnenkwam, zulks voor een periode van drie jaar; iedere keer dat onze voorouders een glas ledigden of een boterham aten, kwamen zij, langs de belasting om, tussen in de bouw van de Jezuïetenkerk.

De kerk was af, maar de belastingen bleven; de paters beweerden immers dat zij nog een hoop werken te verrichten hadden : hun klooster optrekken, meer een refter, een bibliotheek, een keuken, een brouwerij, schoollokalen en noem maar op.

De belastingen op wijn en bier (deze laatste verving deze op het graan), werden in 1634 voor een nieuwe periode van 6 jaar verlengd. De Gentenaren noemden deze belastingen, niet zonder een snuifje spot "het patersrecht"! Het geluk stond aan de zijde van de Jezuïeten want toen er werkelijk uit de lege kas geen cent meer te halen was, kwamen giften, als b.v. deze van 3.000 gulden per jaar van Joris della Faille, de paters een hart onder de gordel steken.

Dat de Jezuïeten bijna een eeuw lang aardig mochten omspringen met de subsidies van de stad, zal niemand willen of durven ontkennen, doch hun vijanden hebben enkel dat aspekt op het voorplan gebracht en zorgvuldig verzwegen dat het onderwijs door de Jezuïeten verstrekt het mogelijk heeft gemaakt dat in een tijd van economische recessie toch een intellectuele elite mocht worden gevormd; ook hebben zij verzwegen dat het onderricht geheel kosteloos werd verstrekt en dat zulks wel een inspanning van de overheid waard was.

Van de kerk en het klooster van de Jezuïeten in de Voldersstraat bestaan er niet zo veel iconografische dokumenten. De beste, althans de meest gedetailleerde kopergravure is te vinden in de Flandria Illustrata van Sanderus, "Collegium Societatis Iesu Gandavensis", en moet kort voor 1640 zijn gemaakt geworden toen de werken nog niet voltooid waren : de gebouwen die thans de Emiel

Braunschool omvatten komen bv. niet voor op de prent.

Omdat de Jezuïeten steeds maar om nieuwe subsidies en steun verzochten, begon de stad er stilaan de brui van te hebben. In 1672 was de stadskas leeg doch de maat was vol voor de schepenen die de paters hun praalzucht verweten, "sulcke pompeuse ende costelycke wercken" daar waar de schepenen van 1631 hen juist het tegenovergestelde hadden verweten na de voltooiing van de kerk : "encor que plusieurs regrettent que la structure et l'architecture d'icelle (de kerk) n'est si belle que conviendroit pour l'ornement d'une ville tant principale de Flandres".

Het is tussen deze twee datums en verwijten in dat de gebouwen in Renaissancestijl op de hoek van Voldersstraat en Paddenhoek door de Jezuïeten werden opgetrokken. De monumentale poort in blauwe hardsteen is bekroond met een nis waarin men onlangs een beeld van de Maagd van Gent plaatste. De gevel is sober en werd voor enkele maanden geheel gerestaureerd, doch de meest karakteristieke gebouwen werden rond het binnenplein opgetrokken : de noordergevel met zijn negen boogvensters dagtekent van 1664 en is zeer elegant en evenwichtig terwijl de zuidergevel die een verdieping meer heeft en o.a. de bibliotheek van het klooster bevatte een interessant voorbeeld is van Renaissancestijl en een indrukwekkend aspect vertoont. Spijtig genoeg werden op de binnenkoer die oorspronkelijk als een ereplein werd bedoeld, allerhande werken uitgevoerd die het ensemble ontsieren.

In min dan veertig jaren hadden de Jezuïeten dus van de gotische stijl overgeschakeld naar de Renaissancestijl. Hun kerk was een van de laatste specimens van de gotiek in het Gentse : zij was 47 m. lang en 20 m. breed. Later werd zij versierd met werken van Rubens, de Craeyer en van Cleef en met een mooi beeld van de beschermheilige van de kerk, de Heilige Livinus, van de hand van Laurent Delvaux; het beeld werd in het begin van de vorige eeuw naar het Museum overgebracht.

Van de overige gebouwen, nl. kant Korte Meer, is niets overgebleven; aldaar verhief zich nochtans de zgh. Sodaliteit, d.w.z. het lokaal van de Congregaties, die onder de leiding en hoede stonden van de Jezuïeten. In de Atlas Goetghebuer zijn nog enkele tekeningen, litho's en akwarellen die herinneren aan een gebouw dat een voornamelijk rol heeft gespeeld in het amusementsleven van de stad. De Paters hadden er in 1649 een grote feestzaal op- en ingericht, officieel bedoeld voor de prijsuitdelingen, doch dag in dag uit aangewend tot allerhande doeleinden, meer in 't bijzonder toneelvoorstellingen, vergaderingen; later, na de afschaffing van de Orde, zou het een zaal worden voor voordrachten, huwelijken, banketten, politieke vergaderingen en noem maar op. De zaal bleef meer dan twee eeuwen zinderen van muziek en jolijt tot zij in 1889 tot grote ergernis van vele Gentenaren werd gesloopt.

Het ernstige en het vrolijke hadden er steeds hun beurt gekregen : vergaderingen van de "Minderjarige jongheid der Sodaliteit van het Kindeken Jesus" of van de "Sodaliteit der jonge Dochters van den Catechismus", naast balletten,

dansavonden, toneelvoorstellingen of viering van de ene of andere jubilaris, huwelijk of gouden bruiloft.

In hun College mochten de Jezuïeten op het puik van de Gentse jeugd rekenen die er Nederlands en Frans maar ook en vooral Latijn en Grieks kwam studeren. Hun onderwijs stond echter niet bij eenieder in geur van heiligheid, de Jezuïeten waren machtig dankzij de kwaliteit van hun onderricht en de steun die zij bij hun oud-leerlingen vonden. Omdat zij machtig waren, telden zij veel vijanden, afgunstigen, belagers.

Lijsttrekkers van deze bestendige lastercampagnes waren de bisschoppen die moeilijk de onderwijsmethodes van de Jezuïeten, hun gevaarlijkste concurrenten, konden verkroppen. Zelfs bisschop Triest, de grote meceen, droeg hen geen warm hart toe, en vervoegde het kamp van de theologen van de Leuvense Universiteit die de stellingen van de Jezuïeten veroordeelden. Prosper Claeys is er als de kippen bij om de Paters met andermans zienswijze, door de modder te halen : "Ces doctrines (onderwezen door de Jezuïeten) résumées en 26 propositions dans lesquelles les révérends pères, au moyen de restrictions mentales et de subtilités casuistiques parvenaient à excuser les plus grands crimes (sic) et à donner l'absolution aux coupables, furent condamnées par les théologiens de Louvain comme "fausses, pernicieuses, abominables, impies, exécrables en injurieuses aux sacraments"!

De Jezuïeten en hun leerlingen haalden de schouders op of keken minachtend neer wanneer men ze in kerkelijke of burgerlijke middens aanviel, want ook met de Gentse schepenen was het niet elke dag liefde op 't eerste gezicht.

Zulks kon niet beletten dat de "goede paters" zich in een groeiend sukses mochten verheugen. "Ten jare 1654, schrijft Frans De Potter, waren er 40 studenten in de klas van rhetorica, 36 in die der poësis, 108 voor de syntaxis, 46 voor de grammatica, 61 voor het vijfde en 102 voor het zesde. In 1655 en 1674 hadden de Jezuïeten meer dan 400 leerlingen". Van een succes gesproken in een stad die nauwelijks aan een bevolking van 50.000 inwoners geraakte. Maar toen reeds zegde men dat elke leerling die bij de Paters afzwaaide, in eigen familie en bij zijn vrienden een propagandist werd voor hun onderwijs.

Niet elke dag regende het subsidies van de gemeente, giften en legaten van brave lieden of lofbetuigingen van afgestudeerden. Af en toe viel er ook een zware dakpan op het klooster als bv. in de Nieuwjaarsnacht van 1679, dus kort nadat het klooster voltooid was, toen brand losbrak die de spits van de kerktoeren in as legde en het dak van het kollege in de vlammen deed opgaan.

De Voorzienigheid stond andermaal aan de zijde van de Jezuïeten, want een Minderbroeder waagde zijn leven om verder onheil te voorkomen en een zekere maarschalk d'Humières van het Franse leger dat toen Gent bezette, en die hoogstwaarschijnlijk een oud-leerling was van de Jezuïeten in zijn land,

stond de Paters al het voor het optrekken van legertenten beschikbaar hout af, zodat een nooddak kon worden opgetrokken dat na de terugtocht van de Fransen, dankzij een milde subsidie van de stad, door een stevig dak kon worden vervangen.

Het geluk zou niet immer de Jezuïeten te hulp snellen en in 1773 kregen zij de klop van de hamer. Om allerhande redenen die wij hier moeilijk uit de doeken kunnen doen, werd de Orde door Paus Clemens XIV opgeheven en deze beslissing die een van de grote vergissingen van het pausdom was, moest ook in de Oostenrijkse Nederlanden worden toegepast. De Gentse Jezuïeten moesten derhalve hun matten oprollen : hetgeen zij gepresteerd hadden voor de opvoeding, het onderwijs, de wetenschap, de cultuur, werd met een pennetrek uit Rome te niet gedaan, en krachtens dezelfde beslissing van Clemens XIV werden de eigendommen van de Jezuïeten in onze gewesten ex officio afgestaan en toebedeeld aan... de Oostenrijkse bezetters!

Het werd, met instemming van bisschop en burgerlijke overheden een ware rush, men verkocht de kerkelijke voorwerpen, de handschriften en boeken uit de bibliotheek, daarna - voor minder dan een appel en een ei - sommige gebouwen. Het klooster - thans de burgemeester Braunschool - werd in bezit genomen door de Raad van Vlaanderen, nadien door de burgerlijke Rechtbank. Op de kerk legde het kapittel van St.-Veerle beslag doch na de Franse Omwenteling werd zij verkocht, gesloopt en op die plaats werd door Lodewijk Roelandt de Aula van de nieuwe Universiteit opgetrokken.

In 1814 wiste Pius VII de fouten van Clemens XIV uit en schonk de Jezuïeten nieuw en vruchtbaar leven terug. Willem I wou er zich als protestantse vorst natuurlijk niet bij neerleggen en de Jezuïeten moesten de omwenteling van 1830 afwachten om de oude Gentse stede te kunnen vervoegen. Aan de gebouwen in de Voldersstraat moest niet meer worden gedacht. De Paters kochten dan ook in de Savaanstraat de gebouwen van het voormalig St.-Barbaraklooster op waar zij zich onmiddellijk in een buitengewone toeloop van leerlingen mochten verheugen.

Bijna gelijktijdig kochten zij, in 1833, de gebouwen aan van de voormalige abdij van Oost-Eeklo op de hoek van de Oude Houtlei en Bestormstraat. Zij bouwden er een nieuwe kerk die op 13 januari 1844 werd ingezegend. Na wat meer dan een eeuw bestaan werd de "Residentie" opgedoekt, de kerk afgestaan aan het Hoger Sint-Lucasinstituut. Voor de tweede maal in min dan drie eeuwen verdween een klooster van de Jezuïeten in het Gentse doch de Orde van Ignatius van Loyola bleef, wellicht nog sterker dan voorheen!

Pierre KLUYSKENS